

Locuri și oameni așa cum au fost...

VIN APELE! de Gheorghe Banea

Scriitorul dobrogean **Gheorghe Banea**, mai puțin cunoscut de publicul cititor, se impune în literatura română la începutul de secol XX cu romanul *Zile de lazar* (1938), volumul de schi și amintiri *Vin apele!* (1940) și romanul apărut postum (1982), *Mușchetarii în Balcani*.

„**Vin apele!**”, publicat în 1940, ne dezvăluie scene și întâmplări deopotrivă autentice în care jocurile imaginației sunt alăturate pe un șâmbure de adevăr. Lecturând volumul este imposibil să nu fii curios să descoperi locuri și denumiri cunoscute, nume transmise din generație în generație, porecle care și astăzi există, legende care ne-au fascinat copilăria și adolescența. Evocările nostalgice despre familie, vecini, prieteni sau coală denotă un suflet sensibil la amintirile trecute și, în egală măsură, un autor cu o accentuată preocupare pentru poezia lucrurilor și semnificația vag sentimentală a întâmplărilor.

Perspectiva narativă impune un narator subiectiv care oferă cititorului imaginea unui înut și rezonanță a unor întâmplări de o simplitate debordantă, dar pe care le descoperi cu fascinație, mai ales dacă ești cititor al acestui spațiu nord-dobrogean, loc de baștină și de plăcută amintire: ”Pământul sta al Dobrogei noastre are unele ciudățenii față de cel lalt pământ românesc, nu numai prin alcătuirea lui, ci mai ales prin împiestritura de neamuri ce se mângâieșesc pe el...”(pag. 239)

În schiurile și amintirile sale, dintre care amintim: „*Gligore*”, „*Bi*”, „*Domnu*”, „*Tristru*”, „*Mozaic dobrogean*”, „*Roșcatu*” sau „*Cabinetul de lectură*”, lectorul curios pătrunde în universul scldat de soare și de apele Dunării ce-î scurge povestea pe brațul ei vechi, în „alezarea strălucită cu numele *Arrubium*”, la vremea evocată „un târguor” neînsemnat, cu „o via domoală”. ”Or elul e a ezat pe un fel de costi în amfiteatru... De departe locul pare pitoresc, mai ales cu cele două geamii, ce-î înalță în sus minaretele zvelte.”(pag.174) sau „Din or elul nostru dobrogean, risipit pe un deal, se vedea bine Brila, cum era ea a ezat la ceva mai mult de jumătate de pot”(pag.258). Bucuria nedisimulată de a fi avut privilegiul să copilărească în aceste locuri, să privească speriat și bucuruos Dunărea „nesăioasă”, care acoperă totul în calea ei când vin apele, transpare din fiecare pagină acrii, stârnind curiozitatea și gustul pentru lectură.

Toponime existente și astăzi, transmise din generație în generație, ne aduc în fața ochilor imaginea alezării la început de secol XX așa cum a rămas întipărit în memoria afectivă a prozatorului. Dunărea, cu privalurile ei Căna Gârlei și Coticerul, dealul Urliga, „Fântâna-de-Leac”, „Podu-de-Piatră” sau Ghecetul ne deschid perspectiva unui înut care nu și-a pierdut încă poezia.

Casa părintescă „mare și înaltă”, alezată la „poalele coastei, pe strada principală, pe care se iveau din când în când ceva bolovani și pietriș, rămășițe dintr-un străvechi caldarâm”, reprezenta spațiul protector din calea apelor pentru copilul care de-abia deschisese „ochii asupra lumii”(p. 175). Aici, sub privirea mamei grijulii și a unui tată „analfabet” de altfel, dar care „se ducea ...cu cea mai bună lapețe”, pentru că masa sa fie îndestulată, și-a trăit anii copilăriei, la marginea celor două mahalale, „bulgărească sfârșită și ...românească la început”. Nu putea lipsi din acest peisaj patriarhal imaginea bunicilor, despre care naratorul-personaj ne dă câteva detalii, atâtea câte a aflat de la tatăl său.

Bunicul dinspre tată este cunoscut autorului doar din istorisirile părinților, căci „la 77 îmi pierduse și viața și multe herghelii și cirezi”. Om înstărit „cu o casă mare cu două cături pe malul locului”, „casă unică în felul ei prin satele dobrogene din partea aceea, era frumoasă, cu balcon mare, sau, cum se spunea cu o vorbă turcească, cerdac și trainic”(pag.243), a dăruit în timp ca

o mrturie a vredniciei și priceperii unui mocan. Cel lalt bunic, dinspre mamă, „era de felul lui din raiaua Brăilei”, venit în Dobrogea înainte de Războiul de Independență.

Ambele bunici erau „dobrogene get-beget”, cea din partea mamei, pe care a cunoscut-o în Baneș, „a trăit aproape o sută de ani”, fiind „o femeie aprigă”, după spusele sale. Acea bunica nedumerită de neputința nepotului „mereu cu nasul în ceruri” exclamă intrigată: „-Doamne Gheorghiu, de când tot citești și tot nu le-ai mai isprăvit? Eu parcă te tiam uor de cap, învârlălesne!...”(pag.217). Observația naratorului - personaj vine să completeze neștiința femeii „Biata mea bunică! În mintea ei cerurile erau un număr finit. De unde știu ea să rămână în lume cerurile stau să fie mai numeroase decât oamenii? Și chiar nepotul ei avea să sporească și el mormanul acesta de ceruri?...”(pag.217).

Mândru de originea sa, nu pierde ocazia, ori de câte ori îi se ivește prilejul, să amintească faptul că în acest „mozaic dobrogean” „a a de pेत्रи”, cu greci, bulgari, jidani, armeni, turci, lipoveni, găgăuzi, nemici, țigari, *mocanii* erau „pistori români care au venit cu turmele în Dobrogea din vremuri vechi(...), au gospodărit bine trezind o rodnică întrecere cu ceilalți români”(pag.243). Chiar dacă tatăl nu i-a oferit date cronologice precise aflăm „Un moșde-al nostru, nu știu anume a câta săptămână înapoi, cică ar fi fost de dincolo de munte, pe unde-s mocanii mulți și unguri. Și ar fi avut avere multă, mai ales vite.”(pag. 241). Nici numele familiei nu este ignorat în amintirile sale. O poveste interesantă și specific spațiului rural, un nume ivit din isteimea omului din popor, vine să lămurească originea scriitorului „- Pe moșul la de demult al nostru îl cheama Radu, că și pe bietul tata. Pe nevastă-să o cheama Erbana. Și cică era o femeie și jumătate. Așa că lumea spunea și despre bărbatul ei: Radu a Erbanii, ori mai scurt Radu a Banii și asta a ieșit pe urmă Radu Baneș...”(pag 242).

Despre „mozaicul dobrogean” naratorul vorbește cu o plăcere nedisimulată, ca o parte integrantă a locului, căci, cum altfel ar arăta Dobrogea noastră fără turcii care „duceau un trai modest și ters”, țigarii cu „față lătră, mai palidă, mai întotdeauna ceva pistruiată și cu umerii obrajilor mai ieșiți în afară...mai săraci și parcă mai murdari”, lipovenii „bărbori, mirosind a pește, încălcați cu cizme lungi de iuft, date din belug cu dohot”(pag.249), alături „o sectă religioasă” cu „o viață aproape animalică”, bulgarii „mai cumpătați”, dar „mai întunecați și la față și la suflet, dar îndeobște mai cuminici.”(pag.253), „talienii” care mănâncă broaște (pag.177). Este interesant faptul că Baneș nu pomenește nimic despre meglenoromâni, deși Cerna este amintit în treacăt „Bulgarii din satul cel mare din apropiere, Cerna, erau mai dârji ca alții.”(pag.253)

Anii de coală ...

Primul student din Măcin îi evocă amintirile despre anii de început din coală cu un subtil umor. Profesorii care i-au căluzit pașii în tainele învățurii erau pentru cei mici „niște ființe cu totul superioare, de alt esență parcă, un fel de zei”. „Zeii” erau numiți de elevi „domnu”: „La coală unde am învățat eu, erau două profesorii și doi profesori. Dacă profesorele aș apucase lumea demult și le spunea „domni oare”, așa le spuneam și noi colarii; celor doi profesori însă numai noi le spuneam „domnu”, ceilalți nu.”În câteva linii Gheorghe Baneș trasează portretele acestora „(...)unul era ardelean de felul lui din Făgăraș, bărbat impunător și frumos, brunet, cu fire blajină și foarte sfătoasă. El era și directorul coalei. Cel lalt, măruntel, în timp ce directorul era înalt, era iute ca spirtul și foarte aspru. Cu un cap mic, cu părul ridicat în sus ca o perie, ca el să pară mai înalt, cu o mustăcioară castanie, subțire ca spicul grâului, avea un glas răsunător, care tuna în toată coală.”(pag.220). Imaginea tipică a dascălului este completată de metodele „pedagogice” de educație din coală românească de început de secol XX, pe care autorul le evocă și la maturitate cu detaliile convenite și efectele avute asupra colarului de atunci: „Mai avea (domnu) întotdeauna și o nuia lungă de corn, care uiera prin vânt și cădea cu plesnet pe palma nefericitului colar, însoțit de un fel de icnit al domnului, un haa! uierat și el, fiindcă profesorul îi încorda toate puterile pentru ca „operaia” să nu pară deloc o mângâiere.” „(...)chelălul disperat al celui lovit, arăta că pedepsitul este în sudorile morții. Iar dacă te uitai și la chipurile celorlalți colari din bănci, îi vedeai pe toți galbeni și muși de emoție. Peste toate inimile acelea mici sufla un frig care le îngheață ca moartea.(...) Domnu

mai avea și altfel de pedepse. „Te dădea cearșă”, de jucaii „on oroiul”, adică te apuca de păr, te zgâlțâia, te repezea prin clasă, de ajungeai de multe ori cu capul în tablă. Toată coala îți tăia de frică și nu numai colarii.”(pag.220-221).

Cu toate acestea, teama de a fi elevul domnului Cristescu se diminuea cel puțin cu „mângâierea că învățau carte, nu glumă, cu el.” El aplica metode practice la matematică „...la sistemul metric, ajungând la suprafețe, ne-a scos în curtea mare a colii, am surtat cu noi un pătrat cu laturi de 10 metri...” și „La lecțiile de istorie era neîntrecut. Acele lecții erau așa de frumoase că nu le puteai uita. Găsea întotdeauna prilej să mai adauge ceva nou la lucrurile știute și câte o povestire lungă și palpitantă cădea când cu gândul nu gândeai.” (pag.221). Pasiunea domnului pentru istorie și, mai ales, pentru perioada referitoare la Vlad Ţepeș era condimentată cu mult umor și presărată cu anecdote, dar îi crea și bucuria exemplificării practice: „Ajungând la travestirea lui Ţepeș cu haine turcești, Domnul a vrut să ne facă să-o înelegem mai bine și, cum turcii aveau în clasă berechet, s-a repezit la unul din ei, i-a smuls fesul din cap și l-a pus în capul unui cretin, stârnindu-se cu asta o irezistibilă veselie. Cum colarul cretin se întâmplase să fie un bulgar și acesta era cu capul cam mare, fesul îi stătea numai pe vârful capului, amenințându-l să cadă la cea mai ușoară mișcare. Și bulgarul stătea locului, neclintit, neîndrăznind să miște capul, ca să nu-i cadă podoaba. Era atât de caraghios, cum stătea el pleoțit, și turcul și el neliniștit că și luase fesul, încât Domnul, socotind că gluma s-a întins destul și că am petrecut cât trebuia, a luat fesul și l-a dat înapoi lui Osman, adăugând:

- Tot Vlad Ţepeș a poruncit să bată cu piroane în capete fesul unor soli turci care nu și-l au descoperit înaintea lui. Dar dacă e vorba de asta, cu cui trebuia să și-l prindem mai degrabă de capul tău, Marcule, ca să stea și nu cadă. „Galavata bostană”, bre!” (pag. 222)

Enumerarea calităților de dascăl ale „domnului” se încheie cu aptitudinile sale legate de aritmetică și de cunoșterea limbii franceze: „Afară de lecțiile de istorie, Domnul nostru era cu deosebire priceput la cele de aritmetică. Pentru că el făcuse coala de instructori din București și tăia și franțuzește, avea o carte franțuzească groasă cu probleme. Ne traducea din cartea aceea câte ceva și ni le dădea să le facem acasă.” (pag. 222)

Înzestrat cu multe calități, dascălul avea și un defect major „nu disprețuia de felbăutura”, motiv pentru care pare-se că „fusese aruncat spre pedeapsă în colul acela dobrogean”. Naratorul amintește în paginile criticii sale încercarea domnului Cristescu de a scăpa de aceste locuri „și duceau de multe ori la poșta scrisori recomandate adresate chiar ministrului școlilor de pe atunci, Spiru Haret, care, se zicea pe la noi, îl cunoștea bine și chiar îl prețuia așa cum se cuvenea.” (pag.222)

Din această perioadă datează și primele încercări literare ale celui care mai târziu va deveni scriitorul Gh.Banea: „...Odată, când eram printr-a treia, nu știu ce mi-a venit cămăfcut o poezie. Era vreme de iarnă și ninge și eu mă uitam cum se leagă fulgii, cum cad alene la pământ, sau cum ia câte un vârtej și-i răsuște prin aer. Lucrurile astea le-am scris în rânduri egale, cum și acum sunt scrise poeziile.” (pag.224)

O carte interesantă și incitantă despre locul în care trăim și pe care o recomandăm cu multă plăcere pentru lectură.

Prof. Gilda Preda
Liceul Teoretic “Gheorghe Murgoci” Măcin